

УДК 94 (477) : 32.019.5

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.*Ігор Дацків, Юлія Кравець*

Тернопільський національний економічний університет
Україна, 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11
e-mail: idatskiv@ukr.net; yuliakravets20@mail.ru

Інформація у сучасному світі вже стала засобом і ціллю повноцінної життєдіяльності та набуває чітких рис реальної влади, яка тісно вплетена в усі сфери функціонування суспільства та всі інші види влади. Людство, таким чином, невпинно просувається до нової ери свого розвитку – ери, де найвищими цінностями виступають інформація та знання.

Зауважмо, що з другої половини ХХ ст. динаміку суспільно-політичного життя людства значною мірою визначає інформаційний розвиток. Глобальні структурно-функціональні зрушення, що пов'язані з його утвердженням у сучасному світі, обумовлюють поширення інформації в усі сфери життєдіяльності сучасної України. У межах інформаційного суспільства формується так званий соціальний інтелект, що реалізується через інформаційне поле, утворене засобами масової інформації та комунікації. Поруч з ним формується нова соціальна верства, основу якої становлять фахівці, котрі володіють комп'ютерними технологіями, формують інтелектуальний ринок, продукують обмін ідеями й інформацією. Все це забезпечує невпинну циркуляцію нового інтелектуального контактування у просторі культури, виробництва та суспільного життя.

Розбудова інформаційного суспільства в Україні є одним із стратегічних завдань розвитку нашої держави на найближчий період. Від її розв'язання багато у чому залежить стан економіки, рівень та якість життя населення країни, національна безпека та місце у світовій спільноті. Сьогодні за рівнем свого інформаційного розвитку Україна значно відстає не лише від США і передових країн Європи, а й від деяких країн Азії, що швидко розвиваються. Більш того, міжнародний рейтинг України в цій сфері за останні роки неухильно знижується. Подальше збереження цієї тенденції становить собою пряму загрозу для національної безпеки країни.

Метою нашої статті є аналізування ролі та специфіки інформаційного розвитку сучасної України на широкому фоні загальносвітового

процесу інформатизації.

Процеси інформатизації, становлення інформаційного суспільства, які відбуваються у сучасному світі, вже досить тривалий час і плідно вивчаються світовою науковою спільнотою. До такого вивчення активно та широко масштабно долучилися вчені різних галузей знань незалежної Української держави. Українські науковці – історики, соціологи, економісти, політологи, правознавці, журналісти, філологи, представники технічних наук – вивчають названі процеси на світовому та національному рівнях, у різних сферах суспільного життя й у різних аспектах.

У результаті такого вивчення в Україні сформулася галузь науки, що досліджує процеси інформатизації у сучасному світі та в Україні зокрема. Керуючись політологічним підходом у цій галузі знань, можна виділити такі основні напрями вивчення проблем інформаційного розвитку: процес інформації, його причини та наслідки у сучасному світі; загальнотеоретичні проблеми становлення інформаційного суспільства в Україні; становлення українського інформаційного простору та можливості його захисту; розвиток та політико-правова основа діяльності українських ЗМІ, реалізація конституційно визначеної свободи слова в Україні; роль ЗМІ у прийнятті політико-управлінських рішень, у різних політичних кампаніях; взаємодія суспільства і влади у сфері вироблення і втілення інформаційної політики і розвиток нових інформаційних технологій і вдосконалення інформаційної діяльності [1, с. 14].

Серед українських учених, котрі системно досліджують різні аспекти інформаційної сфери, варто відзначити таких дослідників, як: О. Дубас [2], І. Дацків та О. Ляшенко [3-4], О. Зернецька [5], А. Колодюк [6], І. Чиж [7] та інших.

За останні десятиліття на нашій планеті стрімко зросли масштаби інформаційних потоків, внаслідок чого для його обробки традиційними засобами не вистачило б зусиль

усього людства. У наші дні без наукових і практичних розробок у галузі інформатики, які активно ведуться у розвинених країнах, неможливий прогресивний розвиток не лише в економіці, технічних і природничих науках, а й у сфері політики, суспільних наук, міжнародних відносин. Така ситуація кардинально змінює характер конкуренції держав на світовій арені. Глобалізація, прискорене зростання транснаціональних компаній загрожує національним державам новітньою формою мобільного економічно-духовного імперіалізму, який дедалі впевненіше захоплює ринки збуту, через засоби масової інформації та культури нав'язує свої правила гри, цінності та світогляд. Фільтрація інформації, сконцентрованої в англомовному світі, призводить до того, що посткомуністичні країни, з одного боку, відсуваються від встановлених рівноправних відносин у царині інформатики й обміну інформацією, а з другого – стають об'єктом масованої культурної і світоглядної експансії, а звідси й експансії іноземного капіталу [8, с. 21].

Процес політичної трансформації, який переживає українське суспільство разом з іншими постсоціалістичними країнами, потребує всебічного аналізу, особливостей суспільно-політичного розвитку. Різноманітні процеси, що відбуваються у рамках політичної трансформації, потребують приведення їх у відповідність із національною специфікою, традиціями, потребами та можливостями суспільного організму. А це, у свою чергу, передбачає: переоцінку наявного стану суспільства й оцінку змісту та масштабів системної кризи; соціальну діагностику можливостей і шляхів виходу з кризової ситуації; ліквідацію елементів попередньої політичної системи, невідповідних сучасному рівню суспільного розвитку та його тенденціям; обґрунтування характеру подальшого розвитку на основі нових технологічних характеристик соціальної інфраструктури. При цьому доречно пам'ятати, що єдиної технології трансформаційних змін не існує. А тому варто орієнтуватися на унікальну систему відносин і взаємодії спільнот визначеного суспільства, не забуваючи, звісно, про контекст – специфіку розвитку людської цивілізації, що дедалі все більшою мірою обростає інтегративними зв'язками, перетворюється на єдине ціле [9, с. 15-17].

Загалом одним з найважливіших завдань сучасного розвитку України є ґрунтовне дослідження основних напрямів інформаційного розвитку. Аналіз наявних джерел дає підстави

для їх визначення з фіксацією сучасного стану досліджуваного сегмента суспільно-політичного життя України. У розв'язанні даного питання варто послатися на проект «Концепції національної інформаційної політики», де диференційовано розглядаються основні складові інформатизації суспільства та політичних відносин. Хоча запропонована систематизація і є до певної міри умовною, вона у цілому охоплює собою основні завдання інформаційного розвитку у суспільно-політичній сфері [10, с. 60-62].

Однією з найважливіших складових інформаційного розвитку України, першорядною формою стандартизації норм суспільних інформаційних відносин є законодавство. Під категорією «інформаційне законодавство України» розуміють систему нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України у формі законів і постанов нормативного змісту, які регулюють суспільні відносини щодо інформації. Виходячи з цих теоретичних засад, українські спеціалісти дають узагальнене бачення інформаційного права в об'єктивному та суб'єктивному змісті. Інформаційне право в об'єктивному змісті – це суспільні відносини щодо інформації, які знаходять вираз у нормах, урегульованих на публічно-правовому та приватно-правовому рівні. У суб'єктивному змісті інформаційне право є розмаїттям прав та обов'язків конкретних учасників суспільних відносин щодо інформації як об'єкта суспільних відносин [11, с. 88].

В Україні на сьогодні вже є важливі позитивні напрацювання щодо права громадян на доступ до інформації та на інформаційну безпеку. Право громадян на доступ до інформації закріплене Конституцією України, низкою міжнародних договорів. Наша держава посідає одне з чільних місць серед пострадянських держав за кількістю законів, що регулюють інформаційні відносини, діяльність масмедіа та спрямовані на розширення гласності й інформованості суспільства. Створена розгалужена інформаційна мережа, де суб'єктами інформаційних відносин є окремі громадяни, юридичні особи, держава. Прогресивні норми щодо свободи інформаційного обміну закріплені в Україні Законом «Про інформацію». Економічні взаємини між суб'єктами інформаційних відносин регулюються Законами України «Про власність», «Про рекламу», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та

соціальний захист журналістів» тощо. Отже, держава активно сприяє формуванню інформаційного права в Україні як сукупності норм різних галузей права, які регулюють відносини, пов'язані з інформацією, інформаційними технологіями та комунікаціями. Інформаційне право будується на принципах інформаційної відкритості, прозорості у діяльності державних установ та інших юридичних осіб, гарантованості інформаційної безпеки особистості, суспільства, держави [1, с. 85].

У Законі України «Про інформацію» розкривається суть та основні напрями державної інформаційної політики. У ст. VI дано визначення державної інформаційної політики як сукупності основних напрямів і способів діяльності держави щодо одержання, використання, поширення та зберігання інформації [12, с. 5]. Основними напрямками державної інформаційної політики є: забезпечення доступу громадян до інформації; зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових та наукових основ інформаційної діяльності; забезпечення ефективного використання інформації; сприяння постійному оновленню, збагаченню та збереженню національних інформаційних ресурсів; створення загальної системи охорони інформації; сприяння міжнародному співробітництву у галузі інформації та гарантування інформаційного суверенітету України [63, с. 5].

У контексті даного дослідження важливо зупинитися на тому, як у Законі розкриваються поняття «інформатизація», «інформаційна технологія», «інформаційний ресурс», «інформаційний суверенітет держави». Інформатизація згідно із Законом – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства на основі створення, розвитку та використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки. Інформаційна технологія характеризується у Законі як цілеспрямована, організована сукупність інформаційних процесів із використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їхнього розташування. Інформаційний ресурс визначається як сукупність доку-

ментів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо). Інформаційний суверенітет держави згідно із Законом – це здатність держави контролювати та регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави [13, с. 45].

Доречно зазначити, що у найближчому майбутньому на передових межах світового розвитку перебуватимуть інформаційно розвинені й інтелектуально могутні країни. Інтелектуалізація українського суспільства дасть змогу зупинити відтік інтелектуально розвиненої частини суспільства, забезпечити прагнення молоді до нових здобутків світового науково-технічного й гуманітарного розвитку, об'єднати суспільство довкола спільної мети щодо максимального використання творчих потенцій українського соціуму [1, с. 107].

Зауважмо, що необхідність подолання кризових явищ і формування ринкового суспільства в Україні зумовлюють нагальну потребу поступового входження в інформаційне суспільство, створення вітчизняного інформаційного простору, міцно пов'язаного з європейським і світовим. Цей процес в Україні має здійснюватися із врахуванням: відсутності доступу масового користувача до глобальної інформаційної системи «Інтернет»; недостатнього фінансування бібліотечної діяльності, відсутності необхідних книг у більшості регіонів України; нерозвиненої законодавчої бази, що визначає правовий режим інформаційних ресурсів органів влади й управління; відсутності забезпечення інформаційної прозорості органів державної влади.

Важливою передумовою та визначальним чинником розвитку інформаційної системи в Україні є активізація у країнах Західної Європи інтеграційних процесів в економіці, політиці й інших галузях. Саме з інтеграційними процесами пов'язана концепція майбутнього європейського інформаційного суспільства. Виходячи з цього, Україна має виробити загальну стратегію інформатизації суспільства, яка повинна базуватися на таких компонентах: державній підтримці діяльності, спрямованій на забезпечення інформаційних потреб та інтересів суспільства і його громадян; розробці системи національних пріоритетів України у царині інформатизації, відповідних соціально-економічним і політичним цілям перспективного розвитку країни; формуванні державної політики інформатизації, виходячи

з потреб ринкового суспільства, зокрема ринку знакової продукції; створенні цілісної системи достовірних і доступних баз даних, інформаційних систем податкової, митної, приватизаційної й інших структур [1, с. 116-118].

Формування інформаційного суспільства породжує цілий комплекс проблем, від рішення яких залежить вибір і реалізація шляху розвитку людства. При цьому якщо на початковому етапі інформатизації основну роль відіграють науково-технічні та технологічні проблеми, то на подальших етапах фундаментальну роль починають відігравати соціальні проблеми рішення яких і визначить результат інформатизації.

Відтак, формування інформаційного суспільства повинно бути направлено на підвищення ефективності використання потенціалу країни, на реалізацію механізмів розвитку цивілізації загалом, і бути орієнтована на задоволення інформаційних потреб всіх членів суспільства.

Отже, основним підсумком формування інформаційного суспільства стане забезпечення вільного своєчасного доступу населення до регіонального, державного та світового інформаційного фонду, формування потреби та свідомості необхідності його використання у процесі своєї діяльності у кожного члена суспільства.

Таким чином, основними напрямками інформаційного розвитку України на сучасному етапі, можна вважати наступні: 1) правова формалізація та стандартизація суспільних інформаційних відносин; 2) вдосконалення та демократизація засобів масової інформації; 3) розвиток українського сегмента Інтернету як визначального засобу сучасного суспільно-політичного впливу на масову свідомість; 4) інформаційне забезпечення системи національної освіти; 5) формування інформаційної політики як механізму втілення органічної взаємодії суспільства та влади; 6) утвердження та поширення нових інформаційних технологій як чинника забезпечен-

ня та моделювання політичного процесу; 7) підвищення інформаційними засобами ступеня відкритості суспільства та свободи особистості; 8) залучення механізмів інформатизації в якості основи моделювання та прогнозування суспільно-політичної діяльності тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубас О.П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: політологічний: Дис... к. політ. н.: 23.00.02 / Олексій Павлович Дубас; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 2004. – 235 арк.
2. Дубас О.П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті / О.П. Дубас. – К.: Генеза, 2004. – 208 с.
3. Дацків І. Інформаційна політика України: проблеми взаємодії суспільства і влади / Ігор Дацків, Оксана Ляшенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред проф. І.С. Зуляка – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 98-104.
4. Ляшенко О. Концептуальні засади формування інформаційної політики країни: світовий досвід / Оксана Ляшенко, Ігор Дацків // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л.М. Алексієв. – Вип. 15. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 211-224.
5. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини: Монографія / О.В. Зернецька. – К.: Освіта, 1999. – 352 с.
6. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис... к. політ. н.: 23.00.03 / А.В. Колодюк; Нац. академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2005. – 20 с.
7. Чиж І.С. Україна: шлях до інформаційного суспільства / І. Чиж. – К.: Либідь, 2004. – 287 с.
8. Ішук В. Україна: проблеми престижності і ідентичності (масова свідомість і культура як суб'єкти формування громадської та національної свідомості) / В. Ішук. – К.: Смолоскип, 2000. – 92 с.
9. Дубас О. Інформація як суспільна цінність і політичний чинник / О. Дубас // Борисфен. – 2002. – № 7 (133). – С. 15-17.
10. Дубас О. Нові інформаційні технології в політичному процесі / О. Дубас // Нова парадигма. Альманах наукових праць. – Вип. 29. – Запоріжжя, 2003. – С. 58-67.
11. Швець М. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування / М. Швець, Р. Калужний, В. Павловський, В. Цимбалюк // Право України. – 2001. – № 7. – С. 88-91.
12. Закон України «Про інформацію» / Законодавчі та нормативні документи України у сфері інформації, видавничої та бібліотечної справи: Тематична добірка: Книжкова палата України. – К., 2002. – Ч. 1. – С. 5-14.
13. Закон України «Про Національну програму інформатизації» / Законодавчі та нормативні документи України у сфері інформації, видавничої та бібліотечної справи: Тематична добірка: Книжкова палата України. – К., 2002. – Ч. 1. – С. 45-51.

Дацків Ігор, Кравець Юлія Головні напрями формування інформаційного розвитку українського суспільства на початку XXI ст.

У статті розглянуто основні напрями формування інформаційного розвитку українського суспільства. З'ясовано стан і визначено першорядні напрями інформаційного розвитку в умовах трансформації суспільства. Проаналізовано інформаційну політику і розглянуто проблеми взаємодії суспільства та влади. Встановлено, що розбудова інформаційного суспільства в Україні є одним із стратегічних завдань розвитку нашої держави на найближчий період.

Ключові слова: інформація, інформаційний розвиток, інформаційний простір, держава, суспільство, засоби масової інформації

Дацків Игорь, Кравец Юлия Главные направления формирования информационного развития украинского общества в начале XXI в.

В статье рассмотрены основные направления формирования информационного развития украинского общества.

Выяснено состояние и определены первостепенные направления информационного развития в условиях трансформации общества. Проанализирована информационная политика и рассмотрены проблемы взаимодействия общества и власти. Установлено, что развитие информационного общества в Украине является одной из стратегических задач развития нашего государства на ближайший период.

Ключевые слова: информация, информационное развитие, информационное пространство, государство, общество, средства массовой информации

Datskiv Igor, Kravets Yulia *Main directions forming of Ukrainian information society in early XXI century*

In the article the basic directions of formation of information development of Ukrainian society are reviewed. Status is found and the primary areas of information development in the transformation of society are determined. The information policy is analyzed and the problems of interaction between society and government are reviewed. It is established that the development of information society in Ukraine is one of the strategic objectives of our country in the near future. In addition, it is indicated, that an important prerequisite and a determining factor of the information system in Ukraine is activation in Western Europe integration processes in economy, politics and other fields. It is shown that the information developed in the social and political process of Ukraine has an important political and educational role. It adds to the dynamics of public political life by introducing them to intra-social and foreign, world political events, which are sometimes more or less concerning Ukraine.

Keywords: information, development of information, information space, commonwealth, society, mass media

Рецензенти:

Кривошея І.І., к.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 29.09.2016 р.